

Манюк Наталія Анатоліївна

студентка

Савчук Тетяна Миколаївна

старший викладач кафедри грошового обігу і кредиту

Буковинський державний фінансово-економічний університет

м. Чернівці, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

На сьогодні, банки займають особливе місце в ринковій економіці та перебуваючи у тісному зв'язку з усіма її ланками. Банківський сектор, як центр концентрації та перерозподілу капіталу, істотно впливає на розвиток організацій, галузей та економіки в цілому. Особливо важливого значення набуває питання розвитку банківського сектору, так як з кожним днем саме банки забезпечують сталу роботу мільйонів організацій та людей у взаємодії між собою.

У зв'язку із загостренням світових кризових явищ, швидким розвитком потреб суспільства, тенденцією до соціалізації економіки, виникає необхідність у реформуванні податкового регулювання банківського сектору. Існує багато факторів, які можуть стати на заваді впровадження дієвих податкових стимулів, тому виникає необхідність у дослідженні законодавства в банківському секторі та пошуку шляхів удосконалення оподаткування фінансових результатів банківської діяльності.

Завданням статті є обґрунтування науково-методичних положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи оподаткування банків в Україні.

В економічній літературі мало робіт, пов'язаних з удосконаленням оподаткування банківської діяльності. Загалом, в Україні питанням державного регулювання банківської системи займалися такі науковці, як О. Василик, А. Гальчинський, К. Проскура, С. Лобозинська, А. Мороз. Розвитком загальної теорії податкового регулювання доходів банків займалися такі відомі економісти як А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Мілль, А. Гікс та Дж. Кейнс. Саме через те, що проблема оподаткування банківського сектору, як окремого виду діяльності не має широкого та повного огляду, існує потреба дослідження системи оподаткування та розробки нових підходів оподаткування з метою забезпечення стабільного економічного розвитку та підвищення економічної рівності у суспільстві.

В українській економіці банки виступають не тільки платниками податків, вони також виконують роль

податкових агентів, та посередників між платниками податків та державою. В багатьох європейських державах, на відміну від України, існують окремо виділені банківські кодекси, складовою яких є банківське оподаткування. У правовій системі України банківське право виділене як окрема ланка, але окреме відокремлення та регламентування оподаткування банківської системи відсутнє.

Основними податками, які сплачують банки є: податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб, єдиний соціальний внесок, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, податок (плата) на землю. У даному дослідженні зосередимо увагу на справляння банками податку на прибуток, оскільки даний податок є найбільшим за обсягом у структурі податків, які сплачують банки та має суттєвий вплив на прибутковість банківських установ.

Найважливішим джерелом формування капіталу та головним показником, який узагальнює результати діяльності банку і свідчить про його ефективність є прибуток.

У зв'язку із посиленням економічної нестабільності в Україні та спадом грошово-кредитної системи, умови діяльності банків стають жорсткішими, а можливість здійснення прогнозів щодо фінансових результатів банків та їх податкового навантаження є складним процесом. На даний час, значна частина банків декларує від'ємні фінансові результати діяльності, велика їх кількість протягом 2014–2015 років припинила діяльність.

Для прикладу розглянемо динаміку основних показників банківських установ за останні 3 роки (табл. 1).

За оцінками НБУ, у 2014 році фінансовий результат роботи банків був від'ємним — збитки сягнули майже 53 млрд грн. При цьому, основні банківські операції загалом по системі залишалися прибутковими. Від'ємний фінансовий результат діяльності банківського сектору сформувався насамперед за рахунок суттєвого збільшення обсягів відрахувань до резервів на можливі

Таблиця 1

Основні показники діяльності банків за 2012–2014 роки

Назва показника	2012	2013	2014
Кількість банків, які мають банківську ліцензію, од.	176	180	163
з них: з іноземним капіталом, од.	53	49	51
Доходи, млн грн.	150 449	168 888	210 201
Витрати, млн грн.	145 550	167 452	263 167
Результат діяльності, млн грн.	4 899	1 436	-52 966

витрати від активних операцій. Усього по системі відрахування до резервів зросло в 3,7 раза порівняно з 2013 роком, а їх частка в загальних витратах збільшилася з 16,7% до 39,3%. Близько 40% збитків по системі було сформовано банками, що віднесені до категорії неплатоспроможних і в яких функціонують уведені Фондом гарантування вкладів фізичних осіб тимчасові адміністрації. Без урахування зазначених банків збитки банківського сектору становили би 33,1 млрд грн. [5].

Звертаємо увагу на те, що на початок 2015 року спостерігається різке погіршення всіх фінансових показників банків, у тому числі банками задекларовано за 2014 рік збитків на суму 52 966 млн грн поряд з задекларованими в 2013 році прибутками у сумі 1 436 млн грн, і 4 899 млн грн – у 2012 році. Це однозначно свідчить про падіння податкових надходжень від податку на прибуток, що очікується у 2015 році. Таким чином, по факту банківський сектор випадає з числа продуктивних платників податків і не виконує очікуване з огляду на їх оборот фіскальне навантаження. Крім того, враховуючи стан банківського сектору і зміни в законодавстві, зокрема в методиці визначення об'єкта оподаткування, вважаємо, що у 2015 році податкоспроможність банків буде і далі падати, що спричинить суттєве скорочення податкових надходжень від банківського сектора.

Податок на прибуток займає особливе місце в податковому регулюванні банківської діяльності. Його

обсяги є найбільшими у структурі податкових платежів, що здійснюють банки, і є другим за значущістю податком, який формує бюджет (табл. 2).

За результатами табл. 2 можна побачити, що у зв'язку із спадом грошово-кредитної системи та скороченням кількості банків та їх фінансових результатів, протягом 2013–2014 років суттєво скоротилися обсяги податку на прибуток банків, на 78,6 млн грн. Хоча ще у 2012–2013 роках даний показник збільшувався. Питома вага податку на прибуток банківських установ у податкових надходженнях з 2012 по 2013 роки збільшилася на 0,4%, але все одно даний показник на низькому рівні. Питома вага податку на прибуток банківських установ у складі податку на прибуток підприємств також на низькому рівні, але протягом досліджуваного періоду спостерігається збільшення даного показника. Аналіз податкового навантаження банків з податку на прибуток свідчить, що протягом 2012–2013 років даний показник незначно коливався, а у 2014 році зменшився на 0,15% порівняно із попереднім 2013 роком, і становив 0,45%, що є позитивним, оскільки свідчить про ефективність податкової політики щодо оподаткування банків податком на прибуток.

Система оподаткування банків впливає на такі показники їх діяльності, як собівартість продуктів і послуг, витрати та фінансові результати, що у свою чергу, впливає на ліквідність банку та на розмір власних

Таблиця 2

Динаміка надходжень податку на прибуток банківських установ до зведеного бюджету України за 2012–2014 роки

млн грн

Показники	2012	2013	2014	Відхилення (+/-)	
				2014/ 2012	2014/ 2013
Податок на прибуток банківських установ на території України	884,7	1029,5	950,9	66,2	-78,6
Питома вага податку на прибуток банківських установ у податкових надходженнях, %	0,2	0,6	0,6	0,4	-
Питома вага податку на прибуток банківських установ у складі податку на прибуток підприємств, %	1,6	4,0	5,6	4,0	1,6
Податкове навантаження банків з податку на прибуток, %	0,59	0,61	0,45	-0,04	-0,16

коштів, адже податки, як і будь-які витрати, призводять до зменшення прибутку, а значить і капіталу банку.

Податкове навантаження вітчизняних підприємств поступово зменшується. Це дозволить організаціям, зменшуючи податковий тягар, бути більш конкурентоспроможними, в першу чергу, та мати можливість працювати за умов вільної конкуренції, що притаманне умовам перехідної економіки.

Проблемним аспектом обліку і оподаткування банківської діяльності є формування резервів. За своєю суттю банківські резерви — це кошти банків та інших кредитних установ, які вони зобов'язані зберігати у центральному банку для забезпечення деяких своїх операцій згідно з нормами обов'язкових резервів; частина банківського капіталу, що призначена для компенсації кредитів, погашення яких ставиться під сумнів. Отже, важливою площиною, в якій НБУ здійснює контроль за діяльністю банків, є правильність нарахування банківських резервів. За структурою банківські резерви поділяються на: резерви за активами та резерви за наданими фінансовими зобов'язаннями.

При цьому резерви за активами є спеціальними (оціночними) резервами, які зменшують балансову вартість активів і необхідність формування яких спричинена зменшенням корисності таких активів, а резерви за наданими фінансовими зобов'язаннями є забезпеченням їх виконання в майбутньому, що визнається в балансі банку як зобов'язання та свідчить про можливі втрати внаслідок вибуття ресурсів, пов'язаного з виконанням банком таких фінансових зобов'язань.

Створюючи резерви, банк оцінює ризик невиконання клієнтом своїх зобов'язань та формує резерв у повному обсязі незалежно від розміру його доходів за станом на перше число кожного місяця, наступного за звітним [4, с. 179].

З метою формування резервів банк розробляє та затверджує внутрішньобанківські положення щодо оцінки ризиків, формування та використання резервів за кожним видом фінансових активів, групою фінансових активів, дебіторською заборгованістю за господарською діяльністю банку та наданими фінансовими зобов'язаннями [2].

Резерви мають значний вплив на фінансовий результат та на об'єкт оподаткування податком на прибуток, оскільки резерви відносяться до витрат банку. До цього часу облікові підходи до формування банківських резервів та вимоги НБУ відрізнялись між собою та призводили до відмінностей у розмірі сформованих банками резервів у системі бухгалтерського обліку від резервів, сформованих з метою визначення бази оподаткування податком на прибуток підприємств.

Не дивлячись на податкову реформу, яка вплинула і на оподаткування прибутку банків, все ж законодавство залишається недосконалим, що дає можливість банкам ухилятися від сплати податків.

До найбільш відомих способів ухилення банків від оподаткування належать:

- штучне завищення витрат і приховування доходів;
- маніпуляція валютно-обмінними операціями з метою виведення їх з оподаткування;
- купівля цінних паперів ніби-то в інвестиційних цілях;
- відрахування на резерви по кредитних операціях;
- виплата страхових премій страховим компаніям, пов'язаним з банками, або акціонерам [3, с. 121].

Слід наголосити, що за кордоном велика увага приділяється податковому регулюванню та стимулюванню банківської діяльності. Прикладом податкового стимулювання є надання на законодавчому рівні дозволу на надання певних видів послуг, які дають змогу інвесторам скорочувати свої особисті прибуткові податки. До методів пільгового оподаткування банків за кордоном належать:

- зниження ставок оподаткування на тривалий час діяльності банку. Наприклад, у Франції новоствореним банкам надаються пільги щодо сплати податку з компаній протягом п'яти років. Перші два роки податок взагалі не сплачується, на третій рік — лише 25% ставки, четвертий рік — 50%, п'ятий рік — 75% і тільки на шостому році ставка становить 100%;
- надання податкового кредиту, причому це стосується різних податкових платежів;
- визначення неоподаткованого мінімуму доходів;
- повне звільнення банків від сплати податкових платежів. Найбільш відомим є звільнення від оподаткування відсотків, які виплачуються за позиками місцевих органів влади (США);
- податкові пільги окремим банкам, які надаються для їх підтримки та подальшого розвитку. У більшості країн при проведенні банками фінансових операцій, таких як благодійні відрахування, підтримка лікарень та передача коштів у різні фонди та релігійні організації не оподатковуються;
- пільги на окремі види витрат. Це стосується коштів, які сплачуються у різні соціальні фонди (пенсійний, соціального страхування та ін.) [6].

Дослідивши зарубіжний досвід оподаткування банків, можемо сформулювати певні висновки та рекомендації, які можуть бути використані в українській практиці.

По-перше, в Україні доцільно вести диференційований підхід до оподаткування банків. Наприклад, застосовувати занижену ставку податку на прибуток, за умови, що банк систематично і регулярно направляє

прибуток не на виплату дивідендів, а на збільшення капіталу банку, кредитування реального сектору економіки, розвиток діяльності за кордоном.

По-друге, у зв'язку з тим, що прибуткові податки, які сплачують банки, зачіпають рівень достатності капіталу і знижують чистий дохід нерівномірно, доцільно внести зміни до податкового законодавства, які сприяли б отриманню певних банківських доходів. В умовах, коли потрібне цілеспрямоване вкладення коштів у реальний сектор економіки, такими доходами можуть виступати доходи банку від обслуговування пріоритетних галузей економіки.

По-третє, необхідно посилити підтримку вітчизняних банків з боку держави, через запровадження диференційованих підходів до оподаткування. Це пов'язано із тим, що українські банки значно відстають за якісними і кількісними показниками від іноземних банків, а державно підтримка дозволить підвищити прибутковість вітчизняних банків та забезпечить підвищення фіскальної достатності податкової системи України.

Отже, підсумовуючи зміни в механізмі оподаткування податком на прибуток, можна стверджувати, що в плані рівня податкового навантаження вони є позитивними для банків, але на фоні загальної складної

ситуації в банківському секторі очікувано призведуть до прискорення падіння податкових надходжень до бюджету.

За результатами проведеного дослідження нових умов оподаткування банківських установ та їх впливу на податкове навантаження і умови господарювання, можна зробити висновок про те, що загалом податкове навантаження щодо сплати податку на прибуток підприємств для банківських установ очікувано знизиться, але додаткові ризики спричинює те, що органам Державної фіскальної служби тепер надано право проводити перевірки правильності ведення бухгалтерського обліку, визначення доходів, витрат і фінансового результату відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності [4, с. 185].

Отже, українське законодавство щодо оподаткування банків є недосконалим, тому у ході податкової реформи необхідно врахувати критичну економічну ситуацію в Україні та сформулювати оптимальну податкову політику у сфері оподаткування банків. Внесення змін до законодавства сприятиме підвищенню фінансової стійкості банків, вирівнюванню умов оподаткування банків та інших господарюючих суб'єктів, збільшенню надходжень до бюджету та отримання банками відповідного прибутку.

Література

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>
2. Закон України «Про бази та банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>
3. Легостаєва О. О. Шляхи удосконалення оподаткування вітчизняних банків з урахуванням міжнародного досвіду країн Європи / О. О. Легостаєва, А. І. Шопіна // Молодий вчений. — 2015. — № (1)16. — С. 119–122.
4. Проскура К. П. Особливості оподаткування банківських установ у 2015 році / К. П. Проскура // Економічний аналіз: зб. наук. праць. — 2015. — Том 20. — С. 176–186.
5. Банківська система 2015: виклики та перспективи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14741673>
6. Світовий досвід оподаткування (досвід розвитку та модернізації податкових служб країн світу [Електронний ресурс]. — офіційний сайт Державної фіскальної служби України. — Режим доступу: <http://sta-sumy.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/arkhiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/>